

**ÜNLÜ TABİP AMASYALI
SABUNCUOĞLU ŞEREFEDDİN'İN
BİLİNMEYEN BİR ESERİ (Mİ?): FÜTÜVVET-NÂME**

Prof. Dr. M. Fatih KÖKSAL*

ÖZ: Fatih ve II. Bayezıt dönemi hekimlerinden Amasyalı Sabuncuoğlu Şerefeddin'in biri tercüme olmak üzere tamamı tıpla ilgili üç eseri bilinmektedir: *Akrabadin Tercümesi*, *Cerrâhiyyetü'l-hâniyye* ve *Mücerrebnâme*. Millî Kütüphane'deki yazmalar üzerinde araştırma yaparken fütüvvetnâmeler arasında bilinmeyen bir örnek olması ama özellikle de tabip Şerefeddin bin Ali bin Hacı İlyas'a ait görünmesi bakımından son derece önemli bir esere tesadüf ettik. Amasya Dârüşşifası hekimlerinden, bugün adına Amasya'da bir hastane ve bir sağlık meslek yüksekokulu bulunan XV. yüzyılın bu ünlü cerrahının fütüvvete dair bir eserinden kaynaklarda bahsedilmemektedir.

Bu makalede, söz konusu eser her yönüyle tanıtılmış; eserin Sabuncuoğlu'na ait olup olamayacağına dair görüşlerimiz serdedilmiş ve bir neticeye ulaşılmaya çalışılmıştır. Tam metninin neşri sonradan yapılmak üzere eserden kısmî alıntılar yapılan bu çalışmada, bu mühim eserin bilim âlemine tanıtılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fütüvvetnâme, Ahilik, Sabuncuoğlu Şerefeddin, Amasya, tıp tarihi, deontoloji

**(Is It) An Unknown Work That Appears to Belong to Famous Doctor
Sabuncuoğlu Şerefeddin From Amasya?: Futuwwatnama**

ABSTRACT: Doctor Sabuncuoğlu Şerefeddin from Amasya who lived during Fatih and Bayezıt II periods, had three known Works; all of them are about medicine and one of them is a translation: *Translation of Akrabadin*, *Cerrâhiyyetü'l-hâniyye* and *Mücerrebnâme*. When we investigate on the manuscripts in the National Library of Turkey, we found a work that is very important in the sense that it is an unknown work but it appears to belong to

* Ahi Evran Üni. Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Böl., mfkoksal@gmail.com

Şerefeddin bin Ali bin Hacı İlyas. He was one of the doctors of the Amasya Hospital and today there is a hospital and a health occupation high-school named after him in Amasya. There is no trace of this 15th century famous surgeon's work on futuwwa in the literature.

In this study, the work in question is explained with all aspects, and whether the work belongs to Sabuncuoğlu Şerefeddin or not is discussed in detail in order to reach a conclusion. This important work as a complete text will be published soon, for the purpose of introduction to the World of science.

Key Words: Futuwwatnama, Akhism, Şerefeddin, Amasya, history of medicine, deontology

I. SABUNCUOĞLU ŞEREFEDDİN

Amasyalı cerrah Sabuncuoğlu Şerefeddin, kendi çağında hak ettiği şöhreti yakalayabilmiş olmasa da sadece yaşadığı döneminin değil bütün Türk tıp tarihinin en önemli isimleri arasındadır. Sabuncuoğlu, Hicrî 788 yılında (M. 1386-87) yılında muhtemelen Amasya'da doğmuştur.¹ Tam künyesini kendi ifadesiyle “Şerefeddin bin Ali bin Hacı İlyas Sabuncuoğlu”dur. Buna göre babasının adı Ali, dedesinin Hacı İlyas'tır. Dedesi, Çelebi Sultan Mehmed'in hekimbaşısı Sabuncuoğlu Mevlânâ el-Hâc İlyas Çelebi'dir (Yıldırım 2008: 35/358). Amasya'daki Hacı İlyas Mahallesi'nin adı da onun dedesinden gelmektedir. Bu aileden yetişen başka tabiplerin de varlığı bilinmektedir (Uzel 1992: 20). İlder Uzel, onun eğitimine dair;

“Şerefeddin'in düzenli bir eğitim görüp görmediği hakkında kesin bir bilgi yoktur. Belki de devrinin ilk veya ortaokulunu bitirmişti. On yedi yaşından itibaren zamanın geleneklerine göre usta-çırak usulüyle tabipliğe başlamıştır. Bu durum, onun medrese eğitimi yapmadığı görüşünü kuvvetlendirmekteyse de Cerrâhiyyetü'l-Hâniyye'de 'Biz çok oğlancıklar gördük kim mektebde buncılayın iderlerdi.' sözü onun bir okul yaşamı olduğunu kanutlayabilir.”

demektedir (Uzel 1992: 20-21).

Amasya Dârüşşifası'nda 14 yıl hekimlik yapmış, Candaroğlu İsfendiyar Bey zamanında Kastamonu'ya, büyük ihtimalle *Cerrâhiyyetü'l-*

¹ Doğum yılını eserlerindeki ifadelerinden yola çıkarak tespit eden İlder Uzel *Cerrâhiyyetü'l-Hâniyye* neşrinde “...Amasya'da doğmuş olması gerekir” (1992: 20) derken sonradan yayımladığı *Mücerreb-nâme*'nin girişinde “... Amasya'da doğmuştur.” (Uzel-Süveren 1999: 3) demektedir.

Hâniyye'yi sunmak için İstanbul'a gitmiş, dönüşünde Bolu, Tosya ve Gerede'ye uğramıştır. Ölümü ve mezarı hakkında bilgi olmayan Sabuncuoğlu, son eseri olarak bilinen *Mücerreb-nâme*'yi yazdığı 873 (1468-69) yılında 85 yaşında olduğunu söylüyor (Uzel-Süveren 1999: 143).

Hayatının sonraki safahatına dair malumatımız yoktur. Nuran Yıldırım'a göre Amasya'da yaşamış olması ve eserlerini o günün bilim dili olan Arapça yerine Türkçe yazması Sabuncuoğlu'nun yeteri kadar tanınmamasının başlıca sebepleridir. (2008: 35/358)"

Arapça ve Farsçadan başka muhtemelen Yunanca da bilen Sabuncuoğlu'nun tıp bilimine dair *Akrabadin Tercümesi*, *Cerrâhiyyetü'l-Haniyye*² ve *Mücerreb-nâme* adlı eserleri mevcuttur. Tespit edebildiğimiz kadarıyla ilk defa Ali Cânib'in (Yöntem) 1927'de yayımladığı bir makalesiyle³ tanıtılan Sabuncuoğlu'nun eserleri üzerine başta İlder Uzel'in yayınları olmak üzere muhtelif çalışmalar yapılmış; *Cerrâhiyyetü'l-Haniyye*, Süheyl Ünver (1939), Vecihe Kılıçoğlu (1956) ve İlder Uzel (1992) tarafından, *Mücerreb-nâme* ise İlder Uzel ve Kenan Süveren tarafından tam metin olarak neşredilmiştir (1999).⁴ *Akrabadin Tercümesi* üzerine ise hem tıp ve bilim tarihi (Süveren 1991) hem de dil çalışması (Doğan 2009) olarak iki ayrı doktora çalışması yapılmıştır.

II.FÜTÜVVETNÂME

II.1. Fütüvvetnâme'nin Tanıtımı

II.1.1. Fütüvvetnâme'nin nüshası

Sabuncuoğlu Şerefeddin'in yukarıda sayılan üç eserden başka bir eseri bilinmemektedir. Müelliften bahseden kaynaklarda da, yeni çalışmalarda da, kütüphane kayıtlarında da ona ait başka bir eserin adı geçmemektedir.

² Eser, *Cerrâhiyyetü'l-İlhâniyye* veya *Cerrâhiyye-i Haniyye* adlarıyla da bilinmektedir.

³ Ali Cânib, yol açıcı olması hasebiyle önemli olan bu kısa makalesinde, *Cerrâhiyyetü'l-hâniyye*'nin Millet Kütüphanesi nüshasını tanıtmış ve eserin özellikle Türk diliyle yazılması hususu üzerinde durmuş ve önemine binaen bir tabip tarafından mutlaka neşredilmesini salık vermiştir (1927: 303).

⁴ Şerefeddin Sabuncuoğlu'nun hayatı ve eserleri üzerine bkz. Kurdoğlu 1967: 121-123; Uzel 1992; Uzel Süveren 1999; Uzel 2004; Yıldırım 2008; Sabuncuoğlu bibliyografyası ve hakkında yapılan çalışmalar için bkz. Bayat 1985a; Bayat 1985b; tabipliği üzerine ayrıntılı bilgi için bkz. Köker-Erdoğan 1985.

Milli Kütüphane Yz A 6031/1 numarada kayıtlı ve adı geçen kütüphanenin internet ortamına aktarılan elektronik kataloğunda “Müşerrefeddin” adlı birine ait olarak gösterilen *Fütüvvetnâme* bulunmaktadır. Ancak yazmadaki kayıtlardan müellifin aslında “Şerefeddin” olduğu ve bu Şerefeddin’in de ünlü tabip-cerrah Sabuncuoğlu Şerefeddin olduğu anlaşılmaktadır.

Şu ana kadar ikinci bir nüshasına ulaşamadığımız eserin Sabuncuoğlu’na aidiyetine dair hem destekleyici, hem de şüphe uyandırıcı bilgiler mevcuttur ki yazımızın sonunda bunları ortaya koymaya çalışacağız.

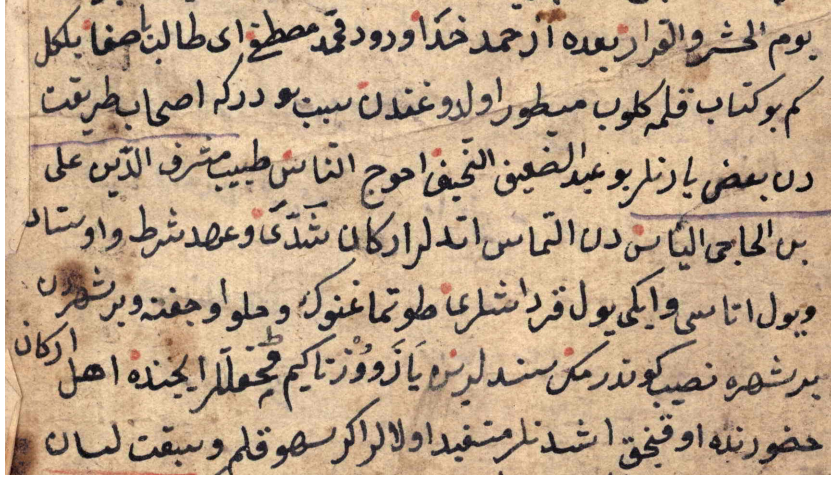
Eski mensur eserlerimizin birçoğunda görüldüğü üzere müellif, besmele, hamdele ve salveleden sonra “ba’dehû” diyerek konuya girmekte ve bir tür “sebeb-i telif”le böyle bir eseri neden yazmaya gerek gördüğünü açıklamakta, bu arada künyesini de bize bildirmektedir. Eserdeki bu bölüm aynen şöyledir:

*“Ey tâlib-i bâ-safâ bilgil kim bu kitâb kaleme geliip mastûr olduğundan sebeb budur ki: Ashâb-ı tarikatden ba’zı yârenler bu ‘abdu’z-za’îfi’n-nahîf ahvecü’n-nâs **tabîb Şerefe’d-dîn [bin] ‘Alî bin el-Hâcî İlyâs**’dan iltimâs itdiler. Erkân-ı şeddi ve ‘ahd-i şart ve üstâd ve yol atası ve iki yol kardaşları tutmağının ve halvâ ve cefne ve bir şehirden bir şehre nasîb göndermek senedlerin yazavuz. Tâ kim mahfiller içinde ehl-i erkân huzûrında okınacak işidenler müstefîd olalar.... ”*

Aşağıdaki fotoğrafta da görüldüğü üzere “Şerefeddin” adının baş tarafında bir “mim” harfi var gibi görünmektedir. Bunun bir mürekkep birikmesi olması mümkün olabileceği gibi müstensih’in “Müşerrefeddin” yazmış olması da mümkündür.

Bu *Fütüvvetnâme*’nin, tespit edebildiğimiz yegâne nüshası, Millî Kütüphane Yz A 6031/1 numarada kayıtlı bir risaleler mecmua içerisinde yer almaktadır. Eser, kütüphane kaydına göre 1b-41b sayfaları arasında gösterilmekle birlikte esasında 27b’de bitmekte, arada herhangi bir başlık ve ayırt edici bir yazı, işaret konmaksızın müellifi belirsiz bir başka *fütüvvetnâme*ye geçilmektedir.

İkinci eser de aynı müstensih’in kaleminden ve aynı tarzda devam ettirildiği için böyle bir karışıklık ortaya çıkmış olmalıdır. Mecmuadaki üçüncü eser ise Ak Ali İzmidî’nin (XVIII. yy.) *Kitâb-ı Fezâil*’idir (43b-109a).

Nüsha tavsifi: 210x140, 170x105 mm ölçülerinde, sırtı siyah meşin, cilt kapakları karton mukavva bir ciltte, yaprakları yer yer rutubet lekeli, koyu krem renkli, suyu filigranlı kâğıda, söz başları ve üstleri kırmızı olmak üzere siyah mürekkeple ve nestalik hatla yazılmıştır. Eserin sonunda istinsah tarihi ve müstensih kayıtlı olmamakla birlikte, mecmuanın sonuncu eseri olan Kitâb-ı Fezâil'in Yakub b. Hüseyin tarafından 20 Şevval 1151 (31 Ocak 1739) tarihinde istinsah edilmesine (149a) nazaran, aynı kalemde çıktığı çok belirgin olan Fütüvvetnâme'nin istinsah tarihi ve müstensihisi olarak da aynı bilgileri kaydedebiliriz.

II.1.2. Fütüvvetnâme'nin muhtevası

Eser, yukarıda da ifade edildiği gibi besmeleden sonra, çok kısa hamdele ve salvele ve onun ardından gelen “sebeb-i telif”le başlamaktadır. Yazar eserini, bazı yârenlerin, şeddin kurallarını, üstad, yol atası ve yol kardeşleri edinmenin esaslarını, “helva ve cefne”nin, bir şehirden bir şehre helva göndermenin manasını anlatan bir kitap yazmasını istemeleri üzerine “okunduğunda faydalı olmak için” yazdığını belirtir ve eserinde herhangi bir hata, kusur görenlerin o hatayı örtmelerini diler. “Allah da onların hatalarını örtsün.” diyerek bu bölümü bitirir.

Eserin makul ve mantıklı bir düzenle inşa edildiğini söylemek yanlış olmaz. Şark-İslâm edebiyatlarına mahsus bu klasik girişten sonra “şeddin kaynağı”na dair rivayetlerle eserin asıl konusuna başlanır. Gerek kitabın bahsettiğimiz düzeni, gerekse hemen her konuda farklı rivayetlere

yer verişi ve özellikle de bu rivayetler karşısındaki tarafsız duruşu dikkat çekicidir.

Yazar diğer fütüvvetnâmelerde olduğu gibi şeddin kaynağını Hz. Âdem'e dayandırır. Buna göre Hz. Âdem dünyaya ilk indirildiğinde avret yerlerini dört incir yaprağıyla örtmekteydi. Hazret-i Allah Âdem'in bir eli sürekli arkasında olduğu azap hâlimden kurtulması için Cebrail'e cennete gidip İbrahim peygambere kurban olacak koçun yününden ip burmasını ve onunla Âdem'in belini bağlamasını emreder. Cebrail elinde bir iple gelerek usulüne göre Âdem'in beline bağlar. Önce Allah adıyla, sonra kendi adına bir düğüm atar. Üçüncü düğümü Âdem adına atar. Cebrail Hz. Âdem'le kardeş olur. Melekler cennetten üzerinde ekmeği de olan bir sahan helva getirirler. Âdem (a.s.), kendisinden ayrı düştüğü için üzgün olduğu Havva anamıza o helva ve ekmekten “nasîb” koyar. Bir kişiye nasip koymak ve bir şehirden bir şehre nasip göndermek âdeti bu olaydan kalmıştır. Cebrail o helvayı yerken Âdem'e bir iğne uzatır. (Helva kutusuna) iğne koymanın dayanağını da bu olaydır:

“Âdem safiyy (a.s.) ol dört incîr yaprağını setr üzerine koyup iki eliyle tutardı. Hazret-i Celîl, Cebrâ'îl-i emîne emr eyledi kim cennete vara, ol koç kim İbrâhîm peygambere kurbân olacakdur, anun yününden ip burgul, Âdem'ün bilin bağlagul. Tâ kim Âdem elin dübürde ol 'azâbdan kurtula, didi. Hemân sâ'at Cebrâ'îl-i emîn geldi. İp getürdi. Erkân birle Âdem'ün biline bırakdı. Allâh adı birle bir 'ıkd urdı. Ve Cebrâ'îl-i emîn kendi adına bir 'ıkd dahı urdı. Üçünci 'ıkdı Âdem safiyy adına urdı. Ve Cebrâ'îl-i emîn Âdem safiyy birle kardaş [oldı] ve uçmakdan bir sahan halvâ getürdiler ferîştehler; üzerinde etmegi bileydi. Ve Âdem safiyy (a.s.) ol halvâdan ve etmekden Havvâ anamıza nasîb kodı kim anun firâğından melûl-idi. Bir kişiye nasîb komak ve bir şehirden bir şehre nasîb göndermek andan kaldı. Ve Cebrâ'îl-i emîn ol halvâyı yirken Âdem'e dikke sundı. Dikke sunmağın senedi dahı andan kaldı, dirler.”

Hz. Âdem'in beli bağlandıktan sonra onun Hz. Şit'in belini bağladığı ve diğer peygamberlerin de teselsülen birbirlerinin belini bağladıkları kaydedilir.

Daha sonra “Gadir-i Hum” hadisesi anlatılır. Gadir-i Hum'da Hz. Peygamber'le Hz. Ali tek bir beden olmuşlardır. Bunun sebebi, Müslümanların birbirleriyle kardeş olmalarını kendisinin Hz. Ali'yle kardeş oluşu örneğinden hareketle tembihlemektir:

“Ol deve balânından düzilen minberün üzerine çıktı. Emîrû'l-mü'minîn Esedullâh-ı gâlib 'Alî ibn Ebâ Tâlib kerremallâhu yükaru minberün üzerine istedi. Çünkü Emîrû'l-mü'minîn 'Alî ol minberün üzerine çıktı. Resûl hazreti -'aleyhi's-selâm- Emîrû'l-mü'minîn 'Alî'yi kendi gönleginin içine çekti. İkisi dahu mübârek başların bir yakadan çıkardılar. Bes Resûl-i ('a.s.) ekmelü's-salât ve efdalü't-tahiyyât mübârek dilin debredüp 'ibâret-i garîb ve fe-sâhat-ı belîğ birle dürc-i dürerinden elfâz-ı kelime vü kelâm[a] âgâz idüp eytdi kim:

*'Ene 'Aliyyu lahmuke lahmî, demmuke demmî, cismuke cismî, rûhuke rûhî.'*⁵

Bes ashâb bu sözi işidicek 'acebe kaldılar. Ol ashâbdan meger kim hased yüzinden didi ki:

'Resûlullâh siz mübârek gönleklerünüzi çıkarun tâ biz dahu görevüz.'

Eyle diyicek Hazret-i Risâlet mübârek teninden gömlegi çıkardı. Gördiler kim Hazret-i Nübüvvet'ün ve 'Alî'nün cisimleri bir cisim olmuştu. Ashâb bu hâli göricek eytdiler:

'Saddakat yâ Resûlallâh!' didiler. Andan mübârek gömlegin gene geydi. Ol demde Muhammed Mustafâ buyurdu kim:

*'[Men kuntu] Mevlâhu fe-hâzâ 'Aliyyun mevlâhu.'*⁶

Hz. Peygamber'in orada Hz. Ali'nin belini bağladığı, Hz. Ali'nin ise “on yedi kemer-beste” diye anılan 17 kişinin belini bağladığı anlatılarak bu kişilerin adları tek tek sayılır. Şedle ilgili farklı rivayetlere yer verilir. Şed bahsi açılınca “şedd”, “helva yapma”, “şerbet içme”, “sofra çekme” âdetleri, Hz Muhammed'in, kızı Fâtımatü'z-Zehrâ'yı Hz. Ali'ye vermesi, düğünleri ve devamındaki türlü olaylarla izah edilir ve fütüvvetin temel erkânından olan ritüellerin kaynağının bu olaylar olduğu kaydedilir.

Burada “helva-yı cefne” de denilen Ahi helvasının Hz. Peygamber'in tarifıyla verilmesi oldukça ilginçtir. Başka hiçbir malı mülkü olmayan Hz. Ali'nin mihir için pazarda satılan zırhından elde edilen gelikle helva yapılır:

⁵ Ben Alî'yim, kanım kanın, cismim cismîn, ruhum ruhumdur.

⁶ Ben kimin efendisi isem Ali de onun efendisidir.

“‘Alî getürdügi beş yüz akçayı ilerü getir.’ didi. Getürdi. Resûl (a.s.) ol akçada on akça ‘Alî’niin eline sundi:

‘Yâ ‘Alî vargil semer ve temür alkıl.’ didi. Ya’nî saru yağ ile hurmâ algıl, gelgil, didi. İmâm bâzâra vardı. Hurmâ aldı, yağ aldı, getürdi. Resûl hazreti Ümmü Seleme’ye eytdi:

‘Birez un eyle. Ol yağı hurmâyı karışdurgıl.’ didi. Ümmü Seleme anun gibi itdi. Dahı bir ulu kazganun içine dökdi. Andan sonra Resûl hazreti İmâm ‘Alî’ye buyurdu:

‘Yâ ‘Alî! Yüri var Müslümânları da’vet eylegil. Toyuna, düğününe okugıl.’ didi.”

Helva o kadar bereketlidir ki, yüzlerce kişi doyar. Öyle ki Medine şehrinde helva girmedik ev kalmaz. Yine de helva kazanında helva eksilmemiştir.

İslâm tarihinden konuyu örnekleyen uzun anlatılardan sonra şed bağlama ritüeline geçilir. “Elifî şed, elif-lâm (med), lâm-ı kavseyn, seyf”... gibi şekline göre şed türlerinden bahseder. “Nâ-dâşt, nîm-tarîk, yol atası, yol kardaşı, nakîb, başarış, şeyh, halîfe...” gibi fütüvvet sahiplerine dair terimlerden söz ettikten sonra şed bağlamanın şartları ve usulleri, uygulamanın nasıl olacağı bütün ayrıntısıyla anlatılır. Bundan sonra sırasıyla, üstatlığın, şeyhliğin ve nakipliğin şartlarının -diğer fütüvvetnâmelerin çoğunda da görüldüğü gibi- soru-cevap şeklinde açıklanmasına geçilir.⁷

Şed sahibi kimselerin işledikleri takdirde şedlerinin reddedileceği 15 kusur (şarap içmek, zina etmek, livatacılık, gammazlık, münafıklık, büyüklenmek, kötü kalplilik, hasetçilik, buğz etmek, yalancılık, sözünde durmamak, emanete hıyanet etmek, namahreme şehvet nazarıyla bakmak, başkasının ayıbını istemek ve ayıbını yüzüne vurmak, cimrilik) sayılır. Bunlardan bazılarına çeşitli ayet ve hadislerle dayanak getirilir.

Ondan sonra şed kuşanması caiz olmayan 12 zümreye geçilir ki bu zümreler veya meslek erbabı şunlardır: Kâfirler, münafıklar, kâhinler ve müneccimler, şarap içenler, dellâkler, dellâller (reklâmcılar), cullahlar,

⁷ Bazı bölümlerde o bölümde ne anlatılacağı bazen Arapça (el-Faslu fî San’ati’ş-şeyh), bazen Türkçe (Bu Fasl Üstâd Üzerine Vâcib Olan Nesnelere Bildürür), bazen de hem Arapça hem Türkçe (Faslun fî Sifati’n-nukabâ Bu Fasl Nakîb Ahvâlin Beyân İder) başlıklar altında “Fasl” olarak belirlenmişken, fasıllara ayırmış olması gereken bazı yerlerde bu başlıkların bulunmamasının nüshadan kaynaklandığını, müellifin kaleminden çıkan şekilde bu başlıkların ve başlıklandırma sisteminin daha düzgün olması gerektiğini düşünürüz.

kasaplar, cerrahlar, sözünden dönenler, muhtekirler ve madrabazlar (karaborsacılar). Bu bölüm, müellifin diliyle şöyle anlatılır:

“Anlar şedd bağlamayalar:

Evvel kâfirler[e] kim Allâh te'âlâyı birleyüp Muhammed Mustafâ'ya îmân getürmemişlerdür. Kendülerün bâtil işlerini hakdur diyü tapmışlardur.

İkinci münâfıklara. Zîrâ kim münâfıklar sûretde âdemdür ammâ ma'nîde azgunlardur.

Üçinci kâhinlere ya'nî müneccimlere. Zîrâkim bunlar bir hisâb tutarlar. Ol hisâbdan kitâb-ı rûz dirler halka yalan söz söylerler. Anun-çün bunların hakkında bu hadîs vârid olmuştur kim: 'Küllü müneccimun kezzâbun.'

Dördüncü müzmin-i hamr, ya'nî dâyim hamr içen kişiye. Zîrâ kim bunların yüzleri suyu dökülür. Bî-hayâ ve bî-edeb olurlar. Emr-i ma'rûf ve nehy-i münkerden berü olurlar. Hak te'âlânun farzından Muhammed Mustafâ'nun sünnetinden kesilüp 'âsî olurlar. Allâh te'âlânun rahmetinden irak düşerler.

Beşinci dellâklere. Zîrâ bunlar ne kadar kerem ehli olursa çünki hammâma girürler, bunların katında kâfir Müslümân heme yeksân olur. Bunlar âdemîlerin 'aybın söyleyicilerdür.

Altıncı dellâllere. Zîrâ kim bunlar bî-vefâ tâyifedür. Müslümânların kumaşlarına taksîrlük (?) iderler. Kendülerün azacuk assuları-çün Müslümânlara çok ziyân iderler. Ne kadar dâstlık ve âşinâlık dahı olursa.

Yidinci cullâhlara. Zîrâ kim bunlar Müslümânlara dâyim va'de iderler ve yalan söylerler ve eksük arşun tutarlar ve halkun rızıkına gaddârlık iderler.

Ve sekizinci kassâblara. Zîrâ kim bunların işi dâyim kan dökmezdür ve canâvarları asmak ve zâr zâr boğazlamakdur.

Tokuzuncü cerrâhlara. Zîrâ kim bunların işi cerâhatlıkdur. Halka cerâhat hâsil olmakdur. Menfâ'atleri ve râhatları halka zahmet iriş[dür]mekdür. Bunların yürekleri taş gibi katıdur. Kimseye terahhum itmezler ve bunları göricek âdemün cânı korkar.

Onuncü sayyâdlara ya'nî tuzak kurucılara. Zîrâ bunlar dâyim kuşlar ve canâvarlara tuzak kurup hayvâncukları boğazlarlar. Yavrucukları açlıktan kırılır. Buncılayın kişiler müdebbirler olurlar.

On birinci ‘ammâllere ya’nî ‘amel tutup bid’at idenlere. Zîrâ kim bunların itdüğü bid’at bâkî kalur kıyâmet[e] degin. Ol bid’atden hâsıl olan günâh ol bid’at iden kişiniin boynına olur.

On ikinci muhtekirlere ya’nî madrabâzlara. Zîrâ kim bunlar buğdayı satmayup sakladukları kızlık, kahtlık içündür. Halka satup mağbûn itmek-içündür. Bunların gibi kişiler dînsüz olurlar. Dînlerin dünyâyâ satıcılardur.”

Eserin sonunda “Soru-Cevap Faslı” başlığı altında, fütüvvet erbabının öğrenmesi gereken şedden, helvaya kadar pek çok hususta soru-cevap yoluyla aktarılan bilgilerle sona erdirilir. Araştırmacıların diğer fütüvvetnâmelerle mukayeseye yapabilmelerine imkân verebilmek için – cevaplara yer vermeksizin- bu Fütüvvetnâme’deki “Eğer sorsalar ki...” veya “Eğer suâl etseler ki...” diye başlayan soruların neler olduğunu da aktaralım:

1. Arapların şed, Farısların fütüvvet, Türklerin bel bağı dedikleri şeyin bâtinî mânâsı nedir?
2. “Kardeş tutmak” (kardaş okuşmak) nedir, dayanağı hangi olaydır?
3. Oğlun ata edinmesi (oğul ata okuşmak) ne demektir ve dayanağı nedir?
4. Tarîkatde suçlu olan kişinin boynuna taş asmanın anlamı nedir?
5. “Tercüman söyleme”nin dayanağı nedir?
6. Nakîbin su sunarken sağ ayağının baş parmağıyla sol ayağının baş parmağını basmasının sebebi nedir?
7. Babanın kendi oğluna şed bağlaması uygun mudur?
8. Yol atası edinmenin faydası nedir?
9. Mahfillerde yol erenlerinin kendi nefsleri hakkında tövbe etmeleri; birbirlerinde gönülleri kalmışsa helâlleşmek için şükraneler (ziyafet) vermeleri; üstadı, yol atası hakkında ve iki yol kardeşi için tertemiz ziyafet verip helâlleşmeleri; yol erenlerinin yolsuzluk edenleri günahlarına göre gereğince cezalandırıp günahlarına tövbe ettirmeleri, onların da tövbe edip kendilerini ahiret azabından kurtardıkları için ziyafetler veremeleri, o şükraneyi yiyenlerle helâlleşmeleri ve helvayı teraziyle paylaşmalarının sebebi nedir?

10. Mahfillerde helvâyı dağıtırken şeyhe iki, nakîbe bir buçuk, müfredîye bir, nîm-tarîke yarım pay vermelerinin sebebi nedir?

11. Bu kitapta dellâklere şed yoktur yazar ama biz dellâkların de şed kuşandıklarını görüyoruz. Sebebi nedir?

Bu sorulara cevap verildikten sonra nihayet eser, “*Fütüvvet-nâme dahu tamâm oldu ve’s-selâm.*” cümlesiyle sonlandırılır.

II.2. Eserin Dili ve Edebî Değeri

II.2.1. Dili

Fütüvvetnâme, XV. yüzyıl Türkçesinin bütün dil özelliklerini yansıtmaktadır. Ayrıntısına eserin tam neşrini yaptığımızda girmek üzere, Eski Anadolu Türkçesinden Klasik Osmanlıcaya geçiş döneminde kaleme alınan eserde devrin tipik dil hususiyetleri görülür. Bu dönemin karakteristik ekleri eserde onlarca yerde geçmektedir:

-AvUz (-AlIm): yazavuz 2a, idevüz 3a, görevüz 4b, turavuz 8b...

-IsAr (-AcAk): alısarlardur 2a, olıсарdur 6b, olıсар 13b, söyleniserdür 13b...

-gIl (emir eki): burgıl 2b, bağlagıl 2b, itgil, çiftlendürgil, utanmagıl, söylegil, virgil, satgıl, getürgil 7a...

-IcAk (-IncA): okıncak 1b, işidicek 4b), bağlayıcak 6a...

-mİssa: (... idiyse): peygambermisse 14a, 14b.

Fütüvvetnâme’de günümüz Türkçesinde kullanılmayan çok sayıda kelime de mevcuttur. Kimileri *Tarama Sözlüğü*’nde de bulunmayan⁸ bu kelimelerin başlıcaları alfabetik olarak şunlardır:

ancılayın: onun gibi 18b, 18b, 19b;

anda: orada 3b, 14b, 15a...;

andan: 1. ondan 3a, 6b, 9a... 2. ondan sonra 3b, 4b, 5a...;

argın: hâl, mecal 26b;

arucak: zayıf 10b;

artuk: fazla, ziyade 17b;

⁸ *Tarama Sözlüğü*’nde yer almayan kelimeler italik dizilmiş ve başlarına * işareti konmuştur.

assı: fayda, 23a;
*azacuk: azıcık 23a;
azgun: azgın 22b;
banbuk: pamuk 15b, 27b;
bas-: yenmek, alt etmek 24a;
biregü: başkası 22b;
bile: birlikte 2b, 10a, 16b...;
birle: ile 2a, 2a, 2b...;
buncılayın: bunun gibi 2a;
*dikke: iğne 3a;
dükeli: hep, bütün 14a, 26b;
emcik: meme 10b;
eyt-: söylemek, demek 2a, 2b, 3b...
gedil-: eksilmek 11a;
gersen: ağaçtan yapılmış büyük çanak 9b;
ilt-: ulaştırmak, götürmek 8b, 15a, 17a;
irkil-: birikmek 4a;
kaçan (kim): ne zaman ki..2a, 7b, 12a...;
kancaru: nereye, 8b;
kanı: nerede, 12a;
kankı: hangi 12b, 22a, 27b;
karavaş: köle, cariye 7b, 8a;
katı: 1. yüksek 9b, 2. çok 10 b;
kazgan: kazan 9a;
kızlık: kıtlık, 23b;
kiçi: küçük 20a;
kotar-: yemeği bir kaptan diğerine boşaltmak 9b, 11a;
oku-: çağırma 9b, 12b;

okuş-: edinmek, (kardaş okuş- 13b, 15b, oğul ata okuş- 22b);
 olok: o vakit 25b;
 öndin: önce 14a, 20a;
 san-: istemek 19a, 19a;
 sı-: kırmak 2a;
 sun-: 1. vermek 9a, 10b, 2. uzatmak 16b, 3. uzanmak 24b;
 susalık: susuzluk 10b;
 tabşur-: yetiştirmek, ulaştırmak 8a, 26b, 26b;
 tanuk: tanık 7a, 7b, 7b...;
 tapmak: takdim etmek, sunmak, öyle göstermek 22b;
 taşra: dışarı 2a, 2a, 10a...;
 *tirki: çanak 15a;
 toy: şölen 9b, 9b;
 tur-: kalkmak 10a, 11a, , 10b, 17a;
 toyla-: doyurmak, ziyafet vermek 20a;
 turı gel-: ayağa kalkmak 6a, 6b, 7b...;
 karşı var-: karşılamak 10a;
 uçmak: cennet 22b;
 yahtulandır: parlatmak 19a;
 yalınca: çıplak 27b;
 yarak kıl- /yaraklan- /yarak düz-: ihtiyacı karşılamak 9b, 9b, 9b;
 yarlıgan-: bağışlanmak, affedilmek 26b, 26b, 26b;
 yig: tercih edilen 26b;
 yigrek: daha tercih edilen 7b, 7b, 26b.

II. 2.2. Edebî değeri

Fütüvvetnâme'nin Sabuncuoğlu'nun diğer eserlerine göre edebî yönden daha sade ve tekellüften uzak olduğunu görüyoruz. Bizce bunun iki sebebi vardır: Öncelikle müellifin diğer eserleri bir devlet büyüğüne sunmak amacıyla yazılmıştır. Dolayısıyla, klâsik nesir anlayışı çerçeve-

sinde hususiyle giriş kısmında olmak üzere seci'li ve sanatlı bir dil kullanılmıştır.

Bununla birlikte bu eserlerin de ilerleyen kısımlarında külfetsiz, sade bir dil kullandığı dikkat çeker.⁹ Ahi ocaklarında (tekke, zaviye, mahfil) talipler ve Ahilerce okunması ve ona göre amel etmeleri için yazılan bir nevi ahlâk kitapları olan fütüvvetnâmelerin muhatap kitlesinin umumiyetle esnaf zümresi olmasının, Fütüvvetnâme'nin edebî kaygı güdülmeden yazılmasında müessir olduğu kuşkusuzdur.¹⁰

Bütün bunlarla birlikte Fütüvvetnâme'nin bütünüyle edebî çeşni-den uzak bir eser olduğu da sanılmamalıdır. Yer yer -müellifin diğer eserlerinde olduğu gibi- özellikle “mukaddime” kısmında olmak üzere, nesrin süsü kabul edilen seci' sanatını kullandığı söyleyişler de mevcuttur. Bunlara birkaç örnek verecek olursak:

“ez-hamd-i Hudâ / ve du[r]ûd-ı Muhammed Mustafâ / Ey tâlib-i bâ-safâ” (1b)

“ahvecü'n-nâs / tabîb Şerefü'd-dîn [bin] ‘Alî bin el-Hâcî İlyâs” (1b)

“ya'nî ol seyyidü's-sâdât, / ol mefhar-i mevcûdât” (3b)

“ol sadr-ı suffe-i safâ / ol mâh-ı kubbe-i vefâ” (3b)

“mu'allâ, / müzekkâ, / müctebâ” (3b)

“Ol nebîler serveri / ve ol enbiyâlar mihteri” (4a)

“Resûl-i (a.s.) ekmelü's-salât / ve efdalü't-tahiyât” (4a)

“Seyrûn 'sidretü'l-müntehâ', / menzilü'n 'kâbe kavseyni ev ednâ” (6b)

“Ol mahfilde şeyh Tañrı habîbi / ol dertlüler tabîbi / ol 'âsîler şefî'i Muhammed Mustafâ'ydi.” (14b)

“Es-selâmü 'aleyküm yâ erbâbe's-şerî'at / ve ashabe't-tarîkat”

“Es-selâmü 'aleyküm yâ ehle's-şedd ve'l-'ahde'l-vefâ / Es-selâmü 'aleyküm yâ ehle'l-mürüvvet ve'l-kerem ve's-sehâ (16a)

⁹ Şerefeddin'in edebî kişiliği hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Diriöz 1985.

¹⁰ Eserin dil ve üslûbuna dair yukarıda bilvesile alıntılanan parçalardan yeterince görüş sahibi olunabileceğinden ayrıca metin örneği vermeye gerek görmüyoruz.

“Şerî'at benim akvâlümdür. / Tarîkat benim ef'âlümdür. / Hakîkat benim hâlümdür.” (19b)

Nakîbe dahı gerekdür kim Şerî'atde 'âmil, tarîkatde kâmil ola (20b)

Müellif zaman zaman Türkçe kelimelerle de seci' yapmıŐtır:

“Utanmagıl, sözüñü söylegil / Hâcetüñi baña 'arz eylegil” (6b)

“hâtırından bu geçdi kim n'olaydı / bu veliyyullâh Resûl hazretinden Fâtumatü'-z-Zehrâ'yı dileyü gelmiŐ olaydı.” (7a)

“yigdür kim ikimüz turavuz, / Resûl hazretinüñ katına varavuz.” (8b)

“Gelmekligümüz Tañrı-çün, / turmakığumuz Tañrı-çün, / söylemekligümüz Tañrı-çün”

“Ve âdemüñ zâhirin ve bâtının âbâd eyler. / Őeytân-ı racîm serrinden âzâd eyler.” (19a) “Dünyâda yüzini ağ eyler, / âhiretde işini sağ eyler”. (19a)

Ve dili tatlı / ve sözi kutlu ola. (19a)

III. FÛTÛVVETNÂME'NİN MÜELLİFİ KİMDİR?

Bu noktada, yazımızın esasını teşkil eden bölümü olarak, söz konusu ettiğimiz Fütüvvetnâme'nin Amasyalı tabip Sabuncuoğlu Şerefeddin'e ait olup olmadığı hususunu her iki ihtimali de mümkün kılan tarafları ortaya koyarak ele almaya çalışacağız.

A) Eserin Amasyalı Sabuncuoğlu Şerefeddin'e Ait Olması İhtimalini Güçlendiren Hususlar:

1. En önemli işaret, yukarıda fotoğrafıyla birlikte transkribesini neŐrettiğimiz künyedir. Adının “Şerefeddin”, mesleğinin “tabip”, babasının “Hacı İlyas oğlu” olması, müellifin adını açıkça zikretmesi kuŐkusuz en güçlü delildir.

2. Şerefeddin Sabuncuoğlu, diğer eserlerinin girişinde de Fütüvvetnâme'deki dil ve üslûbu ve hemen hemen aynı kelimeleri kullanıyor. Mukayeseyi daha açık görebilmek için Sabuncuoğlu'na ait olduğu bilinen diğer üç eserdeki giriş cümleleriyle Fütüvvetnâme'deki giriş cümlelerini tablo hâlinde görelim:

Cerrâhiyetü'l-hâniye (Uzel 2014: 40-41)	Mücerrebnâme (Millî Ktp Yz A 9038, 1b)	Akrabadin Ter-cümesi (Millî Ktp Yz A 8522, 2a)	Fütüvvetnâme (Millî Ktp Yz A 6031, 1b)
Ba'd ez-hamd-i Hudâ ve durûd-ı Mustafâ... Ey tâlib-i bâ-safâ bilgil kim	Ba'd ez-hamd-i Hudâ ve durûd-ı Mustafâ ey tâlib-i bâ-safâ es'adakallâhu fi'd-dâreyn bilgil ve âgâh olgil kim		Ba'dehû ez-hamd-i Hudâ ve du[r]ûd-ı Muhammed Mustafâ... Ey tâlib-i bâ-safâ bilgil kim...
...bu za'ifü'n-nahîf ahvecü'n-nâs Şerefe'd-dîn bin 'Alî bin el-Hâcî İlyâs 'afallâhu 'anhum bi-hurmeti en-nebiyye'l-'abbâs el-mulakkab bi-Sabüncioğlu...	...bu za'if-i nahîf ahvecü'n-nâs Şerefe'd-dîn bin 'Alî bin el-Hâcî İlyâs 'afallâhu 'anhum bi-hurmeti en-nebiyye'l-'abbâs eydür (...) Cumhûr-ı etibbâdan ba'zı yârenler bu kemîneden iltimâs itdiler kim...	... bu san'at ehlinde bir nice yârân bu kemîne Şerefe'd-dîn ibni 'Alî el-mütetabbib bi-Dâr-ı Şifâ-yı Amasya'dan bir Türkî Karabadin iltimâs itdiler kim...	Ashâb-ı tarîkatden ba'z-ı yârenler bu 'abdu'z-za'ifi'n-nahîf ahvecü'n-nâs tabîb Şerefe'd-dîn [bin] 'Alî bin el-Hâcî İlyâs'dan iltimâs itdiler kim...

3-4. Eserde, Amasya'dan bahsedilmesi de müellifle Amasya arasındaki irtibatı ortaya koyması bakımından kayda değerdir.¹¹ Eserin “so-ru-cevap faslı”nın sonlarında tellâklerin şed kuşanma davası gütmelerine dair bir soruya cevap verirken geçen aşağıdaki ifadelerde Amasya adının geçmesinden başka, Amasya'nın zikredildiği bölümdeki tarih (H. 820, Miladi 1417/18) de müellifin Amasyalı ünlü cerrah olduğunu teyit edici hususlardandır:¹²

¹¹ Normal olarak fütüvvetnâmelerde yer adlarının geçmesi pek görülen bir husus değildir.

¹² Şerefeddin Sabuncuoğlu'nun ölüm tarihi bilinmemekle birlikte, bilinen üç eserinden sonuncusu olan Mücerrebnâme'nin H. 873 yılında yazıldığı için bu tarihte hayatta olduğu bilinmektedir. Şerefeddin, son eseri olarak bilinen Mücerrebnâme'yi 85 yaşında yazdığını söylediğine göre (1999: 143) burada zikredilen 820 senesindeki olay sırasında 32 yaşında olmalıdır.

*“Cevâb oldur kim, **Muhammed Mustafâ'nun hicretinden sekiz yüz yigirmi yıl geçmişti. Amâsiyye şehrinde** ehl-i erkân arasında Şeyh Şa'b 'Alâ'u'd-dîn oğlu Şeyh Latîf vardı. Ehl-i bisât u kitâb ve hikâyet-hân kişiydi. Ol zamânda dellâkler arasında şedd ve erkân söylenmezdi. (...)*”

5. Yukarıda eserin dili ve edebî değeri başlığı altında açıkça görüldüğü gibi eserin, dili itibarıyla bir Xv. yüzyıl veya Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait (XIII-Xv. yüzyıllar arası) olduğu, başka bir ifadeyle eseri Xv. yüzyıldan daha yakın bir zamana tarihlenen dili açısından mümkün görünmediği anlaşılmaktadır.

6. Bir müellifin, kendi yazdığı kitabı bir başkasına mal etmesi makul olmadığı gibi edebiyat tarihimiz içinde bunun örneği de yok gibidir. Şiirde zaman zaman bu durumla karşılaşırız. Özellikle bazı mutasavvıf müteşairlerin, bu sayede okunsun, beğenilsin diye şiirlerine Yûnus, Hatâyî, Nesîmî.. gibi meşhur şairlerin mahlaslarını koyduklarına rastlanır. Ama bu durumda adına eser isnat edilen müellifin herhâlde -bu şairler gibi- çok tanınmış biri olması icap eder. Hâlbuki Şerefeddin'in kendi döneminde bir müelliften ziyade bir tabip olarak ve sınırlı bir çevre tarafından tanındığını biliyoruz.

7. Bir önceki maddeyle ilişkili olarak şunu da önemli bir nokta olarak kaydetmek gerekir: Yukarıda bahsettiğimiz, cerrahların fütüvvet ehli olup olamayacağı tartışmaları ortadayken, başkası tarafından yazılan bir fütüvvetnâmenin, ister müellif, isterse müstensih tarafından olsun -velev ki meşhur olsun- özellikle bir tabip adına mal edilmesi akla uygun değildir.

B) Eserin Amasyalı Sabuncuoğlu Şerefeddin'e Ait Olması İhtimalini Zayıflatan Hususlar:

1. Bunlara karşılık eserin Sabuncuoğlu Şerefeddin'e ait olma ihtimalini zayıflatan birkaç husus vardır ki birini yukarıda zikrettik. Yazardan bahseden kaynakların hiçbirinde onun bir fütüvvetnâme kaleme aldığına dair bir kayıt mevcut değildir.

2. Nüshadaki imlânın “Şerefe'd-dîn” değil “Müşerreffe'd-dîn” yazması ki bu hususa yukarıda temas etmiştik.

3. Nüshada, müellifin künyesindeki “oğlu” anlamındaki “bin” kelimesinin eksik yazılması. Müellifin, diğer eserlerinde “ ‘Alî bin el-Hâcî İlyâs” olarak verilen künyesi Fütüvvetnâme'de “‘Alî bin el-Hâcî İlyâs” şeklindedir.

4. Bu eserin Şerefeddin'e aidiyeti konusunda kuşku uyandıran temel husus ise şed kuşanamayacak, yani fütüvvete kabul edilmemesi gereken meslek erbabını sıralarken onlar arasında kendi mesleği olan “cerrahlar”ı da saymasıdır. Şed kuşanamayacak on iki meslekten dokuzuncu sırada cerrahlar vardır:

“Tokuzuncı cerrâhlara. Zîrâ kim bunların işi cerâhatlıktır. Halka cerâhat hâsıl olmakdır. Menfâ'atleri ve râhatları halka zahmet iriş[dür]mekdür. Bunların yürekleri taş gibi katıdır. Kimseye terahhum itmezler ve bunları göricek âdemiün cânı korkar.”

Bir kimsenin kendi mesleği hakkında böyle olumsuz sözler sarf etmesi makul değildir. Dahası fütüvvete kabul dahi edilmeyen bir meslek erbabının fütüvvetnâme kaleme alması akla pek yatkın gelmemektedir. Ancak burada cerrahların fütüvvete girip giremeyeceği konusunu açmakta yarar vardır. Bu Fütüvvetnâme'de de olduğu gibi fütüvvetnâmelerde “fütüvvet değmeyen” meslek erbabı sayılırken bazılarında cerrahlara da yer verilmekte bazılarında verilmemektedir. Cerrahlara fütüvvet düşmediğini söyleyenlerin büyük kısmında ise bir sınırlama getirilerek “yüreği katı, halkın zararını isteyenler” kastedilmektedir (Torun 1998: 112). Fütüvvetnâmelerin cerrahlık mesleğine bakışta genel durum böyle iken tam tersine cerrahları esnaf zümresi içinde zikreden fütüvvetnâmeler de yok değildir.¹³

Ahilik bilginimizin en önemli kaynaklarından, hatta uygulamalı Türk Ahiliğinin hemen bütün işaretlerini bize vermesi açısından fütüvvetnâmelerden de önemli addedebileceğimiz Ahi şecerenâmelerine baktığımızda farklı bir durumla karşılaşırız. Ahi şecerenâmelerinin çoğunda ahi esnafının pirlilerinin adlarının yazıldığı ve bu esnafın mahfilde sağda mı, solda mı oturacaklarına dair listeler bulunmaktadır. Buna göre cerrah esnafının pîri “Cerrâh Lokmân” veya “Cerrâh Ubeyd”dir. Kimi şecerenâmlerde ise her ikisinin adı birlikte kaydedilir ve bunların “yerleri sağdadır.” (Köksal vd. 2008: 13, 100, 125).¹⁴ Keza cerrahların

¹³ Meselâ Abdülbaki Gölpınarlı'nın gördüğü küçük bir fütüvvetnâmede fütüvvet erbabı esnaf ve pirleri sayılırken cerrahlar ve pirleri olarak Ebû Ubeyde-i Cerrâh'ın adı geçmektedir (Gölpınarlı 1949-50: 91).

¹⁴ Ahi şecerenâmlerindeki bu meslek listelerinde esnaf “Sağda oturan esnaf” ve “Solda oturan esnaf” diye iki grupta görülmektedir. Sağda oturan esnafın, Ahi Evran'ın mesleği olan debbağlar başta olmak üzere daha makbul kabul edilenler olduğunu vurgulamak gerekir. Şu hâlde cerrahlık fütüvvet ehlinden sayıldığı gibi mahfildeki yeri sağ taraftadır ki bu konumuzun aydınlanması adına önemli bir husustur.

“hırfet ehli” arasında da sayıldığını (Torun 1998: 124) ifade etmek gerekir.¹⁵

Osmanlı tarihinde tabiplerin Ahilikle ilgisini araştıran ayrıntılı bir araştırmaya (Altıntaş-Doğan 2001) atıfta bulunarak tabipler, cerrahlar, attarlar, hacamatçılar, şerbetçiler, kehhâller, sünnetçiler gibi tababetle doğrudan veya dolaylı olarak ilgili bütün mesleklerin “ehl-i hırfet” kabul edildiğini, dahası bizzat tabiplerin kaleminden çıkan kimi tıp eserlerinden de tabipler arasında fütüvvetin resmen işletildiğinin bilindiğini (Altıntaş-Doğan 2001: 12-17) de kaydedelim.

Fütüvvetnâme'nin daha önceki kısmında ilk mesleklerin icat edilmesine dair bilgiler verirken muhtelif rivayetlere dayandırarak ilk icat edilen dört meslekten (sanat) birinin “cerrahlık” olduğundan söz etmesi ve burada da cerrahlık hakkında müspet ifadeler kullanması da ilginçtir. Söz konusu bölüm de şudur:

“Dördinci san’at kim işledi, cerrâhlık san’atın tertîb itdi. Zîr ol vakt Hazret-i risâlet Uhud gazâsında zahmlu oldı. Mübârek yanağına taş tokandı. İki zırh halkası yanağına gömüldi. Ebû ‘Ubeyde ‘Âmîr bin Cerrâh ol halkaları dişleriyle çekdi, çıkardı. Kendiniin dahı iki gevher dişi çıkdı. Ol zahmı sordı, kanını yutdı. Peygamber hazreti eytdi:

‘Yâ Ebâ ‘Ubeyde, ol sorduğun kan kanı?’ didi. Ebû ‘Ubeyde eytdi:

‘Yutdum yâ Resûlallâh’ didi. Peygamber (‘a.s.) eytdi:

‘Ubşirü yâ Ebâ ‘Ubeyde men massahû demehû demî lem yahrukuhu’n-nâr.’ didi. Ya’nî demek olur kim: ‘Yâ Ebâ ‘Ubeyde muştuluk olsun sana kim her kişiniin kanı benüm kanuma karışa, ol kişiyi od yakmaya.’”

Müellif, ilk yaratılan mesleğin “sühan-gûluk” (söz söyleme, konuşma, hatiplik) olduğunu söyler. Hatiplikten sonra sayılan ikinci ve üçüncü meslekler de tabiplikle bir şekilde ilgilidir. İkinci meslek “heykel (muska) yazıcılığı”dır. Buna göre, Hz. Peygamber’in “her hastalığa bu-

¹⁵ Fütüvvetnâmelerde cerrahlar gibi kasaplar da fütüvvet ehli olamayacak meslek erbabı arasında sayılır. İlginçtir ki Ahi şecerenâmlerinde tıpkı cerrahlar gibi kasaplar da fütüvvet ehli kabul edilir ve onların da yeri sağdadır. Bu bize Türk Ahiliğinin uygulamada fütüvvetnâmelerden farklılık gösterdiğinin izlerini vermektedir. Esasen kasapların fütüvvete alınmaması Türk Ahiliği bakımından gerçekten garabet olurdu. Zira kasaplar Türk Ahilerinin piri Ahi Evran’ın mesleği olan debbağlığın da müsebbibidir. Kasap havyanları kesmese debbağlar hangi deriyi işleyeceklerdi?

yurduğu bir türlü dua” Hasan-ı Basrî’den bu tarafa *Tıbb-ı Nebevî* denen kitaplarda toplanmıştır ve insanlara şifa dağıtmaktadır.

Keza müellif, yaratılan üçüncü meslek olarak takdim ettiği “bisâtîrlik”i¹⁶ açıklarken; “*Beden ilmi ve din ilmi olmak üzere iki tür ilim vardır. Beden ilmini din ilminden önde tutmaktan murat, vücudun sağlam olmayınca dinin de sağlam olmayacağıdır.*” mealinde bir hadis naklede.

İlk icat edilen mesleklerden dördüncüsü olarak gösterilen ve Hz. Peygamber’in yarasının iyileşmesine vesile olan bir meslek olarak zımnen özendirilen cerrahlıktan aynı eserde “*Bunların işi halkı yaralamaktır. Çıkarları ve rahatları halka zahmet vermekten geçer. Bunların yürekleri taş gibi katıdır. Kimseye acımazlar ve bunları görünce insanın canı korkar.*” diye tam tersine bahsedilmesi gerçekten izahı zor bir durumdur.

Bunun açıklanması belki “müstensih müdahalesi” ile mümkün olabilir. Muhtemeldir ki müstensih, -aslında öyle bir görev ve sorumluluğu olmadığı hâlde- durumdan vazife çıkararak başka fütüvvetnâmelerde okuduğu bu bilgiyi çoğalttığı esere dâhil etmiştir. Elbette bu bir tahminden ibarettir.

Keza, Fütüvvetnâme’de hangi sanatı işlerse işlesin, kişinin işinde samimi ve dürüst olması, insanın önce kendi özünü temizlemesi gerektiği bir örnekle anlatılırken şu hikâyesi örnek verilir ki bunun doğrudan “meslek ahlâkı” (deontoloji) ile ilgili olduğu kuşkusuzdur:

Adamın biri sıtma hastalığına yakalanır. Tecrübeli bir tabibe giderek derdine çare bulmasını ister. Tabip hastasına “*Yarın gel de derdine devayı söyleyeyim.*” der. Adam gider ve ertesi gün tabibe yine gelir. Tabip adama sadece “*Hurma yeme*” der. Adam kızarak: “*Bunu bana dün niçin söylemedin? Ben dünden beri hurma yiyorum.*” deyince tabip adama: “*Dün ben de hurma yemiştim. Ben kendim yerken seni hurma yemekten nasıl alıkoyabilirdim?*” der.

Cerrahların fütüvvet ehli kabul edilemeyeceklerini bildiren cümle-ye rağmen bütün bunlar esasen müellifin Amasyalı tabip Sabuncuoğlu Şerefeddin’e olması ihtimalini kuvvetlendiren birer işaret kabul edilebilir.

SONUÇ

¹⁶ Bisât, yaygı demektir. Bisatgîrlığın, yollara serdikleri yaygılarda birtakım şerbet, macun vb. ilaçlar satan esnafa dendiği anlaşılmaktadır. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Altıntaş-Doğan 2001: 128-129.

Yazımıza konu olan bu Fütüvvetnâme'nin Amasyalı tabip ve cerrah Sabuncuoğlu'na ait olup olmadığı hususunu eldeki veriler ve çıkarımlarımız doğrultusunda objektif olarak tespit etmeye çalıştık. Belki eserin farklı nüshaları ortaya çıkacak, belki daha değişik bilgi ve belgelerin ışığı altında, bu tespit ve değerlendirmelerimizde isabet kaydedip kaydetmediğimiz herhâlde ileride tebellür edecektir. Sonuç olarak şu kadarını söylemeliyiz ki, eserin başında müellif künyesini açıkça belirttiğine göre aksi kesin olarak ortaya konulmadıkça bu Fütüvvetnâme'yi Sabuncuoğlu Şerefeddin'in bugüne kadar ortaya çıkmamış bir eseri olarak kabul etmek en doğru yol olacaktır.

KAYNAKÇA

- ALTINTAŞ, Ayten – Hanzade Doğan (2001), “Osmanlı'da Esnaf Tabip ve Ahilik Teşkilatı İle İlgisi”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 132, s. 125-141.
- BAYAT, Ali Haydar (1985a), “Sabuncuoğlu Şerefeddin bin Ali bin el-Hâc İlyas bin Şaban el-Amasî el-Mütetabbib Bibliografyası”, *Şerefeddin Sabuncuoğlu (1386-1470) 14 Mart 1985 Kayseri* [Gevher Nesibe Sultan anısına düzenlenen “Şerefeddin Sabuncuoğlu Kongresi” tebliğleri], Ed.: A. Hulusi Köker, Yusuf Erdoğan, Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Yayın No: 2, Kayseri, s. 27-38.
- BAYAT, Ali Haydar (1985b), “Sabuncuoğlu Şerefeddin'in Hayatı ve Eserleri Hakkında Yayınlanmış Müstakil Kitap ve Makaleler”, *Şerefeddin Sabuncuoğlu (1386-1470) 14 Mart 1985 Kayseri* [Gevher Nesibe Sultan anısına düzenlenen “Şerefeddin Sabuncuoğlu Kongresi” tebliğleri], Ed.: A. Hulusi Köker, Yusuf Erdoğan, Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Yayın No: 2, Kayseri, s. 195-200.
- DİRİÖZ, Meserret (1985), “Eserlerinin Edebî Değeri”, *Şerefeddin Sabuncuoğlu (1386-1470) 14 Mart 1985 Kayseri* [Gevher Nesibe Sultan anısına düzenlenen “Şerefeddin Sabuncuoğlu Kongresi” tebliğleri], Ed.: A. Hulusi Köker, Yusuf Erdoğan, Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Yayın No: 2, Kayseri.
- DOĞAN, Şaban (2009), *Terceme-i Akrabâdîn Sabuncuoğlu Şerefeddin (Giriş-İnceleme-Metin- Dizinler)*, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, 1949-50, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.11, S. 1-4 s. 2-354.
- KILIÇOĞLU, Vecihe (1956), *Cerrahiye-i İlhâniye*, Ankara Üniversitesi DTCF Yay., Ankara.

- KÖKER, Ahmet Hulusi-Yusuf Erdoğan (Ed.) (1985), *Şerafeddin Sabuncuoğlu (1386-1470) 14 Mart 1985 Kayseri* [Gevher Nesibe Sultan anısına düzenlenen “Şerafeddin Sabuncuoğlu Kongresi” tebliğleri].
- KÖKSAL, M. Fatih, Orhan Kurtoğlu, Hasan Karaköse, Özer Şenödeyici (2008), *Kırşehir Müzesindeki Ahilik Belgeleri (Ahi Şecerenâmeleri, Beratlar, Vakfiyeler)*, Kırşehir Valiliği Yay., Ankara.
- KURDOĞLU, Veli Behçet (1967), *Şâir Tabîbler*, Baha Matbaası, İstanbul.
- SÜVEREN, Kenan (1991), *İbn-i Sina (980-1037)'nın Akribâdîn Eseri ile Şerafeddin Sabuncuoğlu (1385-1468)'nin Akribâdîn Eserinin Tıp ve Bilim Tarihi Açısından Karşılaştırılması*, Doktora Tezi, GATA Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- TORUN, Ali (1998), *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnâmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- UZEL, İlter – Kenan Süveren (1999), *Şerafeddin Sabuncuoğlu – Mücerreb-nâme*, AKM Yayını, Ankara.
- UZEL, İlter (1992), *Şerafeddin Sabuncuoğlu – Cerrâhiyyetü'l-Hâniyye-I*, TTK Yayını, Ankara.
- UZEL, İlter (2004), *Hayatı, Kişiliği ve Cerrahi Aletleri İle Sabuncuoğlu*, Amasya Belediyesi Yay., Ankara.
- UZEL, İlter (2014), *Amasyalı Hekim ve Cerrah Sabuncuoğlu Şerafeddin (1385-1470)*, Amasya Valiliği Yay., Ankara.
- ÜNVER, A. Süheyl (1937), *Cerrahiye-i İlhâniye*, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü Yay., İstanbul.
- YILDIRIM, Nuran (2008), “Sabuncuoğlu Şerafeddin”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 35, c. 358-59.
- [YÖNTEM], Ali Cânib (1927), “Tabâbet Târimimiz Nokta-i Nazarından Mühim Bir Eser: Cerrâhiyyetü'l-Haniyye”, *Hayat*, S. 42, s. 303.